

Kocsev Miklós¹:

Közösség és egyén a változás kihívásaiban Behatárolt időutazás református lelkülettel

Community and Individual in the Vortex of Changes.

Limited Time Travel with a Calvinist Spirit.

The paper aims to touch upon practical theological issues which refer to a particular country, era, and theological area, namely, to the practical theology pursued at the theological institutions and universities of the Dutch Protestant Church in the second part of the 20th century.

The study aims to shed light on practical theologians such as K. A. Schippers (ThUK) and J. Hendriks (VU Amsterdam) who have been and remain integral in their own time and in their respective field of expertise. Moreover, the study also focusses on the most famous Dutch sociologist, G. Dekker (VU-Amsterdam).

We also seek to highlight those aspects from the work of these authors which should necessarily be implemented into the practical theological curriculum of the Hungarian-language reformed universities and thereby we would like to link this contribution to the significant practical theological oeuvre of Dr. Sára Bodó.

Keywords: church, practical theology, catechetical, church community building, sociology of religion.

*„Egy utazás az életünk, azt mondtad hát, megint megyünk,
Nagy utazás az életünk...”
(Presser Gábor)*

Azt nehezen tudnám eldönteni, hogy Dr. Bodó Sára gondolatban társul-e a címben megfogalmazott első mondat, de a magam részéről mindenképpen átérzem ennek valóságát. Már csak azért is, mert mindketten egy társadalmi és egyházi „más-világban” kezdhettünk teológusként, és lehattunk először református lelkészek. Majd eljuthattunk akár a teológiai

---

¹ Egyetemi professzor, Budapesti Károli Gáspár Református Egyetem, Hittudományi Kar, email: miklos.kocsev@gmail.com

tanárságig is úgy, hogy a hazai református egyház külső és belső keretei jelentősen megváltoztak az emberrel együtt, aki ennek alkotó eleme, élő köve lehet.

Természetesen elsősorban a hazai, magyar valóságról beszélek a fentiek összefüggésében. Tudva és tudatosítva azt, hogy bár egy országban, ugyanannak az egyháznak a tagjaként, egyforma hitvallási elveket vallóként, de mégis másként formálódtunk, és lehattunk valakivé Debrecenben vagy Kolozsváron, Pápán vagy Budapesten. Lehet, hogy ez így van a helyén, hiszen egy sokszínű református egyház egyik színárnyalata lehet(t)ünk a magunk személyes és környezeti adottságai szerint.

Különböző helyeken, más adottságokból indulva, másféle kapcsolati és rendszerhálóban élve meg a mindennapokat, mégis lehetnek közös forrásaink. Ezt persze kicsit óvatosan mondom ki, hiszen némi korbéli „közbevetetés” van, ha arra gondolok, hogy egy és ugyanazon holland teológiai intézet vendéghallgatói lehattunk, csak tíz év különbséggel. Ez pedig arra is esélyt és lehetőséget adott, hogy feltehetően más „emlékőn” nőttünk fel a számunkra ott megadatott időben, ami jelenthetett valami hasonlót, de mégis valami mást is számunkra egyen-egyenként.²

Feltehetően mindkettőnkben maradtak olyan személyes emlékek, amelyek alkalomszerűen ugyanazokkal a személyekkel kapcsolhattak össze bennünket, mivel ismereteim szerint esetenként hasonló területeken mozogtunk. Legfeljebb a lépéseink iránya változott és ezzel együtt a tartalmi összetevője is annak, amit valamilyen módon a mai teológiai oktatásban így vagy úgy képviselhet(t)ünk. Hasonlóak, de mégis másak, ugyanazon egyházi közösség tagjai, de mégis más egyéniségek, remélhetőleg még mindig formálhatók, de egyben másokat is formálók.

Ennek a hollandiai, közösséget és egyént megmozdító, azt esetenként megváltoztató református teológiai időutazásnak szeretném most felfrissíteni egy-egy mozzanatát. Teszem ezt Bodó Sára kapcsán azért, mert egy teológiai szakágon „lógunk”, ami a gyakorlati teológia. Továbbá azért is, mert ezen keresztül érhetnek bennünket olyan hatások is a fentebb felvázolt egyházi és teológiai háttérből, amit már vagy érzünk, vagy nagyon távolinak (és így akár nemkívánatosnak is) tűnhet. Arról a motivációs erőről nem is szólva, ami engem megfogott és megmozdított az akkori holland református (GKN) világban és annak későbbi lecsapódásában is. Szeretném előrebocsátani azt is, hogy az általam vázolt úti kép nem teljes, nagyon töredékes és személyes.

Ahogy fentebb utaltam rá, vannak, illetve lehetnek olyan személyes emlékeink azokról a teológiai tanárokról (a GKN keretekben gondolkodva), akiknek gondolatai akár mindkettőnkben gyökeret verhettek, vagy esetleg éppen csak megérintettek, származzon az akár a

---

² Bodó Sára Hollandiában a Kampeni Teológiai Egyetem (ThUK van de Gereformeerde Kerken in Nederland/GKN/) hallgatója volt 1990–91-ben. Én pedig 1979–81 között az akkor még Kampeni Teológiai Főiskola névre hallgató ugyanazon intézményé (ThHK van de Gereformeerde Kerken in Nederland).

kampeni vagy amsterdami teológiai intézetek háttéréből.³ A válogatásban, a személyek kiválasztásában bizonyára lehet elfogultsággal vádolni, hiszen olyan személyekre fókuszálok, akik már nem élnek, de számomra sokat jelentettek. Mondhatom azt is, hogy egy fizikálisan elmúlt világ emberei köszönnek felénk, akik a teológiai gondolkodás terén valamiben fontosat, meghatározót alkottak – legalábbis szerintem. Ezt az általuk hátrahagyott „örökséget” lehet megbecsülni, és el is lehet dobni, mondva, hogy ebben számunkra nincsenek értékek. De azért beszélek, írok róluk, mert igazából nem nagyon ismerjük őket, és tudatosan azon vagyok már pár évtizede, hogy ez a szellemi, teológiai örökség termékkennyé tegye a mi református, Kárpát-medencei teológiai gondolkodásunkat.⁴

A visszatekintést és időutazást három területre, témakörre – ezen belül néhány meghatározó személyre és időszakra – szeretném koncentrálni, bízva abban, hogy Bodó Sára számára mindez nem nagyon távoli és idegen. Ezzel szeretnék a magam részéről egy szerény adalékot nyújtani az ünnepektől hat évtizedre való visszatekintéshez.

Ez a – főleg személyre és hozzájuk kapcsolódó témakörre szabott – visszatekintés és időutazás a három személy és életműjük nagyon sűrített (rész)bemutatása. Ezzel egyben tovább is szeretném vinni a 3. sz. lábjegyzetben jegyzett munkámban ugyanezen személyek munkásságának a lényegét.

Tehát a három téma – amiben a vaskosabb rész a második, különösen is a gyülekezet-építésre koncentráló terület – a következő:

- (1) *A gyülekezet, mint tanuló közösség;*
- (2) *A gyülekezeti közösség lehetőségei, és*
- (3) *Az egyház léte, mint kihívás egy agnosztikus korban.*

(1) A gyülekezet, mint tanuló közösség – K. A. Schippers (1925–1997)

Kor Schippersről így emlékezik meg az egyik holland napilapban egyik kollégája és barátja, J. H. van der Laan:

---

³ Ismert sokak előtt, hogy a GKN – Gereformeerde Kerken in Nederland – főleg egy Abraham Kuyper által inspirált egyháztest. Ennek az egyháztestnek két teológiai intézete volt: az egyik a VU (Vrije Universiteit Amsterdam kereteiben működő református teológiai fakultás), a másik pedig a ThUK, amire fentebb már történt utalás.

⁴ KOCSEV Miklós: *Ezredvégi színek. Impulzusok a holland református gyakorlati teológiából*, L'Harmattan, Budapest, 2006.

„Amikor 1989-ben nyugdíjba ment, úgy éreztük egy kitörölhetetlen emléket hagyott sokakban maga után. Mindez köszönhető annak a szakmai tudásnak, amit a katechézis és a gyülekezetépítés terén továbbadott, hiszen a tanítás nagymestere volt. Ehhez párosult egyénisége, személyes odafordulása a hallgatók élete, hogyan léte felé. Így sokaknak nemcsak egy docens volt, hanem egy tanítómester, akitől – személyiségén keresztül is – sokat lehetett tanulni.”⁵

Magam is sokat köszönhettem neki személyes kapcsolatunkon keresztül, hiszen a fenti sorokban foglaltakat magam is megélhettem. Amikor súlyos és gyógyíthatatlan beteg lett, és látogatásomkor érdeklődtem nála, hogy mivel foglalkozik, akkor a válasz nagyon egyszerűnek hangzott: „Elrendezem a dolgaimat.” A következő mondat pedig már tőle indult: „Mi újság az egyházi életben nálatok?”

A saját egyházi életében ugyanis számtalan téren hozott egészen újat Kor Schippers. Fáradhatatlan szorgalmazója, majd megalapítója a Catechetische Centrumnak Kampenben (1974). Ez volt az első olyan holland református katechézisre koncentráló intézet, ahol szakmai tanácsot és szakmai anyagokat, gyakorlati útmutatást lehetett kapni. Ennek az intézetnek országos híre volt és maradt, hiszen ma is él és létezik a Kor Schippers Intézet Rotterdamban.⁶ A katechézis volt Kor Schippers munkásságát tekintve a legelső nagy téma számára. Mint a GKN ifjúsági tanácsának vezetője, már akkor foglalkozott ezzel a témával, mikor még szinte minden a maga normális útján haladt. Mégis időben ráérezett arra a szakadékra, ami az egyház és az adott kor kultúrája között tátongott, felmérve ennek későbbi veszélyeit.⁷

Több évtizeden keresztül volt főszerkesztője az *Ouderlingenblad*nak (Presbiterek Lapja), amelynek szakmai színvonalára személye és szakmai tekintélye volt a garancia.

Ha valamit a katechézis és a gyülekezetépítés területén érdemes volt az 1970-90 közötti időben Hollandiában református teológiákon tanulni, akkor Kor Schipperst ebben nem lehetett megkerülni. Ő maga volt a katechézis felépítése és módszertana kapcsán a nagy megújító, amikor egyrészt felvetette annak gondolatát, hogy szükség van felnőttkatechézisre is (párhuzamosan a német *Erwachsenenbildung* gondolatával). Ebből kiindulva pedig lehetőség van a házi katechézisre is. Ez pedig tartalmilag azt jelentette, hogy a katechézis hároméves folyamatában az egyik évet azoknál a szülőknél tartották, akiknek a gyermeke is részt vett a katechézisben, a szülei pedig ki voltak képezve, fel voltak készítve arra, hogy a katechetikai témákat a gyermekük korosztályos csoportjával egy egyéves folyamatban átvegyék.

---

⁵ <https://www.trouw.nl/home/k-a-schippers-1925-1997~a6abf714/> (Utolsó megtekintés: 2018. 11. 26.)

⁶ <http://www.korschippers.nl/>

⁷ G. HEITINK: *Theoloog voor de gemeente. Kor Anne Schippers*, in: J. van GELDEREN – C. HOUTMAN (red.): *Profiel. Theologiebeoefening in Kampen 1970-1990*, Uitgeverij Kok – Kampen, 2004. 229.

A gyülekezetépítést a holland református teológiai gondolkodásba ő vezette be, megalkotva ehhez saját elméleti rendszerét. Ez a koncepciója sajnos csak kéziratban maradt fenn. Azt viszont mindenki tudta róla, hogy ennek a teológiai témakörnek a kapcsán kezdett el gondolkodni az 1970-es éve közepétől azon, hogy mit lehetne tenni a nagyvárosok előregedő és fogyó gyülekezeteivel. A kérdést egy átfogó rotterdami kutatásban próbálta munkatársaival együtt feltárni és megválaszolni (*Kerkelijke presentie in een oude stadswijk*⁸ – *Egyházi jelenlét egy előregedett városrészben*). Ezt a munkáját szakmai körökben a helyre- és helyzetre koncentrázó egyházi pasztorális jelenlét mintaképének tartották a maga idejében.

Nyugdíjba vonulása alkalmából a tiszteletére készített kötet címében is – *Er zijn voor anderen* (*Másokért lenni*) – magában hordozta őt magát.

Tőle tanulhattuk meg az általam sokat emlegetett mondatát: „*Nem engedhetjük meg magunknak a distancia luxusát.*” Ez alatt azt értette, hogy nem nézhetjük tétlenül egy közösség leépülését, pusztulását. Nem nézhetjük tétlenül, hanem tennünk kell együtt is a fiatalok és felnőttek hitre neveléséért. A másik, amit megtanulhattunk tőle: „*Igen, lehetsz individualista. Individuálisan felelősséget vállalva a környezetedért, az egyházadért, a hit továbbadásáért, a gyülekezeted jövőjéért.*”

Kor Schippers a gyülekezetből indult, és a gyülekezetért élt és tanított. Különös tekintettel a gyülekezet tanulásra, ami egy életen keresztül tartó folyamatnak gondolt. Ezt így fogalmazta meg: „*A gyülekezet mint tanuló közösség alatt azt értjük, hogy a gyülekezet a saját maga létét, egy folyamatos Isten titkainak a tanulásként értelmezi; ezért tudatosan és rendszerbe helyezve megteremt egy tanulási folyamatot úgy, hogy abban az érintett gyülekezeti tagok önmagukra ismernek az élettapasztalatuk és hitismeretük alapján (...), és ennek eredményeit saját közösségük javára használva.*”⁹ Ezt a gondolatmenetet próbáljuk elhelyezni abban az összefüggésben – ami szintén tőle származik –, hogy a gyülekezet, az egy: az Isten-kapcsolatot *tanuló* → az egymással való közösséget *ünneplő* → és a világot *szolgáló* közösség. Mindezt egyben látva a *misztika* → *koinónia* → *diakónia* triászában.

Heitink, a barát és kolléga így összegzi Schippers életét: egyike volt a modern holland gyakorlati teológia megalapozóinak. Ő maga is felfedezte, hogy nemcsak a teológiai gondolkodásban kell megváltozni a saját egyházának, hanem „*agogikus*” szempontból is. Azaz: olyan

---

⁸ K. A. SCHIPPERS: *Kerkelijke presentie in een oude stadswijk: onderzoek naar buurtpastoraat vanuit behoeften en belangen van bewoners*, J. H. Kok, 1990.

⁹ K. A. SCHIPPERS: *De gemeente als leergemeenschap*, in: *Kampen Cahiers*, No. 31, 1977. 22. Tudom persze, hogy azóta számtalan olyan egyéni és gyülekezetre illeszthető tanulási forma és tartalom létezik protestáns és római katolikus egyházi körökben, amivel Schippers bizonyára tudott (volna) azonosulni, amennyiben az az Isten-titok folyamatos tanulását és megélését tartja szem előtt.

emberekre van szükség, akik (teológusi) hivatásukból adódóan formálják az egyháznak és tagjainak a mindennapi világban való eligazodását, illetve segítik a szociális közegben való utak megtalálását.¹⁰

Hogy Bodó Sára kolléganőmnek van-e, és ha igen, akkor milyen személyes emléke Kor Schippersről a Kampenben eltöltött időből, azt nem tudom. Annyit viszont mindenképpen tudok, hogy az ünnevelt személy magában hordoz olyan schippersi attitűdöket, amit lehet, hogy nem tőle tanult, de benne van. A katechézis, a hit továbbadása, a másokért vállalt személyes felelősség megtestesítője tanítványai és egyháza számára. Ez a gyülekezetre, annak tanítására irányuló személyes odaszánás van jelen Bodó Sárában.

(2) A gyülekezeti közösség lehetőségei – Jan Hendriks (1933–2016)

Hendriksről sokat beszéltem (és írtam) különböző helyeken,¹¹ talán némelyeknek már ismert is lesz, ami ide kapcsolódik. Ugyanakkor nem tudok eleget beszélni róla akkor, amikor a fent felidézett Schippers-féle gyülekezetépítési elmélet mellett ő egy egészen sajátos szintre hozta a szociológus (aki teológusfejjel is gondolkodott) a gyülekezetépítés javára.

Az egyik legtermékenyebb református tudós volt ezen a területen Hollandiában. Munkái közül néhány megjelent német fordításban is. Könyveit, elképzeléseit a valóságba csatolta vissza, hogy az ott szerzett ismerteket és felismeréseket egy újabb könyvbe majd beépítse. Amikor megkérdezték tőle, már nyugalomba vonulása után, hogy mi motiválja abban, hogy újabb munkákat írjon a gyülekezetépítés terén, akkor a válasza annyi volt, hogy „*a tűz ki ne aludjon*”.¹² Azaz: látta évtizedeken keresztül a gyengülő protestáns egyházi állapotokat Hollandiában (ami nem kevésbé volt jellemző a többi nyugat-európai országra), és nem tudott lemondani arról, hogy ne tegyen valamit az életben maradás érdekében.¹³ Jan Hendriks kiváló

---

¹⁰ HEITINK, G.: *Theoloog voor de gemeente. Kor Anne Schippers*, 229–230.

¹¹ KOCSEV Miklós (szerk.): *Amit szeretnénk, és ami lehetséges*, SJE Református Teológiai Kara Gyakorlati Teológiai Tanszéke szimpóziumának előadásai, 2010. május 12., Komárno, 2011.

¹² <https://www.digibron.nl/search/detail/2e8ec7cf2f32487ae9992e6a9be33d3f/kijken-met-andere-ogen/0?authenticated=false> (Utolsó megtekintés: 2018. 11. 28.) – Interjú J. Hendriks-szel 2005-ből.

¹³ Hendriks számot vetett azokkal a folyamatokkal, amelyek a gyülekezetépítés történetében Hollandiában lejátszódtak. Ezt azért szeretném itt röviden összefoglalni, mert ezen keresztül véleményem szerint komoly kapcsolódási pontokat fedezhetünk fel a saját hazai folyamatainkkal. Hendriks összegzése sűrítetten így hangzik: a gyülekezetépítés különböző szármalásaiban és földi megvalósulásában, az 1940-es években az *identitás*, az *ezzel összefüggő élő hit és elhívás megélése* a fő téma egy minden alapot nélkülöző nihilista korban. A II. Vh. után a *közösség és abban is a kiscsoport iránti vágy* volt a fő csapás. A hatvanas évek a *gyülekezet többirányú missziói struktúráját* hangsúlyozzák.

kollégákkal dolgozhatott együtt az Amsterdami Szabadegyetem Teológiai Fakultásán, ezen belül is a Gyakorlati Teológiai Intézetben (PTI), akikkel egy folyamatos együttgondolkodásban szőhette tovább elméletét.¹⁴

Hendriks vezette be és ültette át pár éve a gyülekezetépítés területére a szervezetejlesztésből ismert gondolatot, az *Appreciative Inquiry* (amit közösen értékelünk, megbecsülünk) fogalmát.¹⁵ Ezzel a megszokott „egyházias” látásmódot szerette volna megváltoztatni. Azaz szerinte: ne azt nézzük, hogy mi nem működik, hogy mi volt, és már mi nincs, hanem figyeljünk arra, ami jó, ami (még) megvan. Ne csak azon szomorkodjunk, ami elmúlt és elvesztett az egyházi közösségekben, hanem keressük meg a múlt pozitívumait, ami még a mában is mozgásba tud hozni embereket. Mindemellett pedig vegyük észre a jelen közösség(ek) meglévő értékeit, és éljünk ezekkel.

Tőle származik az *úton lét* tudatos megélése (mint egy folyamat), mert szerinte az maga már üzenet („*The way is the message*” – *Az út maga már tanít/üzenet a mai világnak*). Ezen az úton mindenki szóhoz jut, és ha megfáradunk, a vendéglátó maga az Úr lesz, aki asztalhoz ültet. A mi történetünk az Ő történetévé válik, amikor megtöri és adja a kenyeret, és ez által újra lendületet ad. Hendriks számára ehhez az emmausi tanítványok története a minta. Neki ez központi metaforájává vált az egyház küldetésére vonatkoztatva.¹⁶ Szerinte nem egy visszavonuló világ a keresztyénség, mert ha valóban van „misztikus” kapcsolata a Feltámadottal,

---

Egy összetett társadalmi valósághoz egy összetett egyházi kínálat tartozik és kapcsolható, amelyben minél többen megszólíthatókká válnak. Így alakulhatnak új gyülekezetek is. A hetvenes években a *gyülekezeti tagokra* helyeződik a hangsúly. Nekik kell teret adni. „A gyülekezet az egyház küldetésének a hordozója” – üzeni a zsinati jelentés, erősítve ezzel az általános papság fogalmának a felértékelődését. A nyolcvanas évek megint a *kiscsoport* fontosságát hangsúlyozza. Ezzel persze nincs vége a folyamatnak, hiszen a fő csapásirány ezek után a *spiritualitás* lett. Majd beelőzi ezt a *misszió* (*evangelizáció*) mint a gyülekezet küldetésének lényege. Ez utóbbi szorosan összefügg a gyülekezetek létszámbeli csökkenésével is. Most a legfrissebb téma és gyülekezetépítési cél ismét a *kiscsoport*, ez áll az érdeklődés középpontjában. (J. HENDRIKS: *Goede Wijn. Waarderede gemeenteopbouw*, Uitgeverij Kok – Utrecht, 2013, 139–142.)

Hendriks jelzi, hogy ebben az összegzésben a sor nem teljes. Ami viszont számára ebből nagyon is hangsúlyos: a gyülekezetépítési célok és stratégiák minden esetben (mintegy újabb „*hype*”) a gyülekezet-lét egy-egy aspektusára, szeletére koncentrálnak és nem a „rendszer” egészére. Ez utóbbi szempontot nála látjuk majd jobban érvényesülni.

¹⁴ Itt gondolok Jaap Firetre, az ő utódjára Gerben Heitinkre, mint gyakorlati teológusokra, valamint Gerard Dekkerre, mint Hollandia egyik legismertebb református vallásszociológusára.

¹⁵ HENDRIKS: *Goede Wijn. Waarderede gemeenteopbouw*, 20. Egy korábbi, de más összefüggésben ugyanez a téma már előkerül a J. HENDRIKS: *Verlangen en vertrouwen. Het hart van gemeenteopbouw*, Uitgeverij Kok – Kampen, 2008. 120kv.

¹⁶ S. STOPPELS, S.: *Jan Hendriks (1933–2016)*, in: *Woord en Dienst*, 2016/5. 9.

akkor felismerheti a visszavezető utat az életbe. Ehhez az úthoz felvázolja a maga téziseit, amely mögött saját korának diagnózisa is meghúzódik.

Ebben használja ő is a fentebb már említett: ünneplő – tanuló – szolgáló hármasságnak az egyházlétére utaló lényegét. Szerinte az egyház akkor tud egy ellenkultúrává válni, ha:

- Korunk létértelmenlenség-érzése és az agnoszticizmus jelenléte ellenére mégis keresi és megéli a „misztikus” kapcsolatot Istennel;

- A világ rideg és otthontalan, fogyasztás/vásárlásorientáltságával szemben képes a kapcsolatokra építeni, erősíteni a közösséget (*koinónia*), törődni egymással;

- A görcsös önmagunkra figyelés félelme helyett – hogy „Mi lesz velünk, gyülekezet?” – a diakónia megélése lesz a fő téma. Ez alatt azt érti: a jó hír hirdetése és a gonosz lelk(ület)ek kiűzése.¹⁷ Ezek szinte egybecsengenek a sokat kritizált E. Drewermann gondolataival, miszerint Jézus azért jött, hogy elvegye félelmeinket, és megszabadítson a gonosz lelkek hatása alól.

Drewermann szerint – idézi őt Hendriks az ellenkultúrához is kapcsolhatóan – az életben két fontos téma van: a bizalom és a félelem. Más szóval: a szeretet és a halál. A bizalom elvezet egy sajátos magatartáshoz Isten (misztika) → a gyülekezet mint sokszínű közösség (*koinónia*) → és az idegen, a kívülálló (*diakónia*) felé.¹⁸ Az egyház létének értelme ennek összefüggésében (is) kereshető. Félelemből nem jutunk előre, de a bizalom életforrás lehet. Mindez pedig egy folyamat, amiben a folyamat metodikája hangsúlyos.

A gyülekezetépítés/gyülekezetplántálás (ezeknek a fogalmaknak a használata egyéni vagy lelkiségi háttér szerint) hazánkban is „hot topic”. Veszünk mintákat, ötleteket és képeket számtalan forrásból. Bejárjuk a világot, és magunkba szívunk újabb és újabb olyan mintákat, amelyeket szerintünk általában mindenki tud használni egy gyülekezet fellendítése érdekében. Szinte a „másolást” tesszük kötelezővé, azt gondolva: minden helyzetre jó, ami egyszer valahol jó volt. Megfeledkezünk közben Rick Warren szavairól, aki már a nagysikerű könyvében (*Céltudatos gyülekezet*) is utal arra, hogy egy sikeres mintát nem lemásolni kell, hanem kivenni abból azt, ami máshol is hasznosítható lehet. Megszűrni és alkalmazni azt, ami az adott helyzetre illő.

Jan Hendriks gyülekezetépítéssel kapcsolatos munkái alapján többen vélekedtek úgy, hogy ő tudja az utat („*Jan weet de weg*”), azt mindenkinek meg tudja mutatni arra vonatkozóan, hogy miként maradhatnak meg a helyi gyülekezetek. Kétségtelen, hogy könyveinek tartalmát igyekezett – jó szociológusként – empirikus úton visszaigazolni. Számtalan gyülekezetet látogatott meg azzal a céllal, hogy mit és hogyan lehetett egy-egy munkájából az adott közösség valóságában alkalmazni.

---

¹⁷ HENDRIKS: *Verlangen en vertrouwen. Het hart van gemeenteopbouw*, 65–66.

¹⁸ HENDRIKS: *Goede Wijn. Waarderede gemeenteopbouw*, 91.

Egyik legismertebb munkájában a vitális és vonzó gyülekezet identitásának összefüggéseivel foglalkozik.¹⁹ Közel húsz évvel később egy újabb munkában foglalta össze a gyülekezetépítésről szerzett több évtizedes tapasztalatait, és ennek alapján újíttotta meg elméletét. Ebben nem kerüli el azoknak a gyülekezetépítési elméleteknek az egymás mellé állítását és bemutatását, melyek többé-kevésbé megtalálhatók hazai gyülekezetépítési gyakorlatunkban is.

Ezek után mutat fel egy olyan modellt, amelyben a fő kérdés az, hogyan alkossunk meg egy inspiráló víziót az adott gyülekezet számára úgy, hogy abban a gyülekezetlét minden aspektusa és összefüggése számításba jöhessen.²⁰ Mondhatni így is: egy átfogó – holisztikus – szempontrendszer alapján vizsgálja meg a gyülekezeti víziót, látást a jövő érdekében.

Kiindulási pont számára – a gyülekezet jövőjét, a megmaradást és küldetésnek eleget tevő szempontokat figyelembe véve –, hogy az adott közösségnek legyen víziója arról, hogy miként és hogyan tud vagy szeretne jelen lenni a mindennapokban.

Ez a vízióalkotás tehát nem egy önmagában álló, mindentől független szempont, hanem összefüggések eredménye, amelyben alapvető és elemi összetevőként egymásra ható ereje van: (a) az adott társadalmi közegnek; (b) a gyülekezet küldetésének; (c) az emberi szubjektumnak, és (d) a gyülekezet lehetőségeinek.

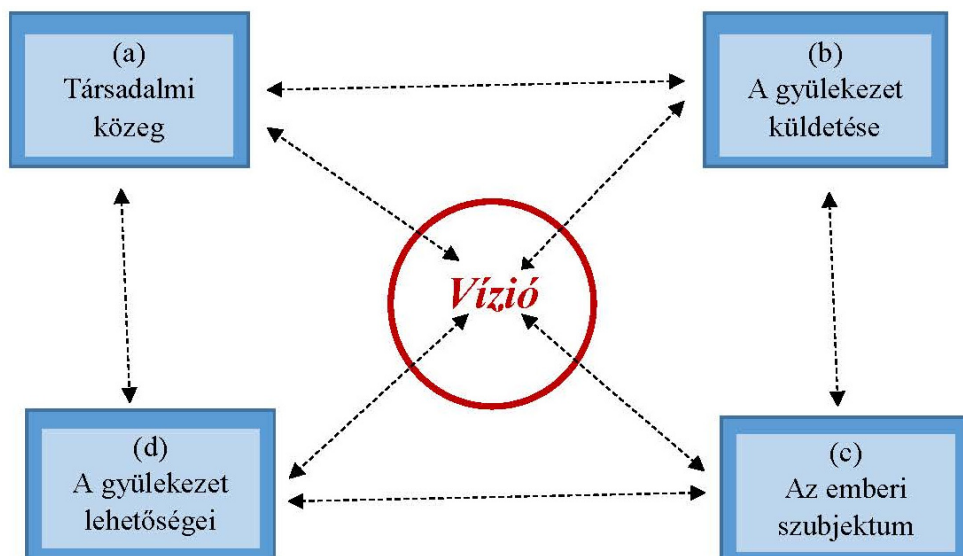
Nem gondolom, hogy ebben az ünnepi kötetben a fenti gyülekezetépítési összefüggések részletes kibontására szükség lenne. Inkább csak a sarokpontok egy rövid tartalmi áttekintésére invitálom az olvasót.

A lentebbi ábrán látható sarokpontok – egy inspiráló vízió megalkotása érdekében – eleget kell tegyenek néhány (részleteiben is jól átgondolt) szempontnak – vélekedik Hendriks. Ezek a szempontok, részleteiket is figyelembe véve számunkra nagyon nyugat-európainak tűnhetnek. Egy olyan világból származóknak, amihez nekünk semmi közünk sincs. Azt gondolom, ha így állunk hozzá, akkor lehet, hogy elhamarkodott alapállást veszünk fel. Az idő nem áll meg, a felvázolt összefüggések megfontolása nem valószínű, hogy elkerül bennünket.

---

¹⁹ J. HENDRIKS: *Een vitale en aantrekkelijke gemeente. Model en methode van gemeenteopbouw*, Uitgevermaatschappij J. H. Kok, 1991.

²⁰ HENDRIKS: *Verlangen en vertrouwen. Het hart van gemeenteopbouw*, 23kv.

Vessünk egy vázlatos pillantást ezekre a részösszeteveőkre!

(a) *A társadalmi közeg összefüggéseit tekintve a következő igények húzódnak ebben meg:*

- A spiritualitás és (élet)értelem iránti igény – egy nagyon differenciált társadalmi valóságban;

- Azon emberekre, az ő életvalóságukra való odafigyelés igénye, akik nem tudnak versenyezni és produktívak lenni egy (anyagi) sikerorientált világban, akikre gyakran úgy tekintenek, mint feleslegesekre („überflüssig” – H. M. Enzensberger);

- A laza (látens)²¹ közösségek iránti igény egy megterhelő és energiákat felemésztő tartós kapcsolat helyett. A permanens, életfogytiglan egy szervezethez, közösséghez való kapcsolat a múlté. A jelenkor kulcsszavai: „flexibilitás és dinamika” (Z. Baumann). Az egyház számára ez nehezen akceptálható igény – de jobb tudomásul venni, mint ellene rugódozni, teszem hozzá én (K. M.);

- A személyes hit- és Isten-megtapasztalás iránti igény egy agnosztikus világban, teret engedve annak, hogy saját magam találjak rá Istenre, találjak rá a hit útjára, mások rám „akasztott” élménye helyett. Ahogy Karl Rahner fogalmazott ebben az összefüggésben: „A holnap kereszténye egy »misztikus« lesz, aki (maga is) megtapasztalt valamit... vagy nem lesz, mert a holnap spiritualitása többé nem... a sokak egységes, magától értetődő meggyőződése és vallási gyakorlata által hordozott spiritualitás lesz.”;

²¹ A későbbiekben ez az egyházi élet- vagy létformaigény a (3) pont alatt, Gerard Dekker kapcsán majd szóba kerül.

- Az életet, mint úton létet megérteni és ehhez a megálló (gyógyító, sebeket ellátó) helyek megteremtése azoknak, akik igénylik ezt;

- Az egyház megújítása, mint egyféle transzformációs igény a széteséssel szemben. Transzformálni: nem a régit keresni a mában, hanem vágyat ébreszteni arra, ami lehetséges, megbecsülni azt, ami még megvan és érték (az egyház, mint kvalitatív kisebbség tudatában). Az egyház létének igénye nem veszett el a társadalmi közegeből, hanem átalakult.

A gyülekezetépítés első sarokpontja nagyon tágnak tűnhet. De ez adja meg a kiindulási pontokat is ahhoz, hogy továbblépjünk, még ha a következő sarokpontok rövidebb összességében állnak is majd előttünk.

(b) *A gyülekezet küldetése*, ennek megértése elvezet bennünket az egyház létének DNA profiljához. Erre itt csak röviden utalunk, hiszen fentebb ez már más összefüggésben téma volt. A misztika (az Isten-kapcsolat és annak folyamatos újratanulása) → a közösség (*koinónia*) egymással való megélése az ünnepben → a diakónia (a szolgálat) mint publikus teológia triász csak akkor hatékony, ha mindegyik elem kellően jelen van az egyház mindennapjaiban. Ha valamelyik elem hiányzik, vagy sérül, akkor kérdésessé válik, hogy az a közösség keresztyén egyházi közösségnek, gyülekezetnek nevezhető-e?

A sorrendben fordítottan így is felállítható: ha a diakóniából hiányzik a misztika és *koinónia*, akkor ez filantrópiává válhat. Ha a *koinónia*/a közösség a misztika és diakónia nélkül egy baráti társasággá válik, akkor ez egy szociológiai fogalommal egyszerűsödik. És ha a misztika egy homályos spiritualitássá változik át („egy jó érzést ad”), akkor az Istenhez vezető út a közösség szegényről való megfélemlkezésében zsákutcába torkollik.

Ez a gyülekezetre – és annak lényegére – vonatkozó értelmezés, illetve összefüggés és szempontrendszer számomra konszenzusos kereszt(y)én(y) alapokon nyugvó kiindulási szempont.

(c) *Az emberi szubjektum figyelembevétel*e – Hendriks szerint gyakorlati teológiai sarokpont lehet, amikor gyülekezetépítésről beszélünk. A „közös vándorlás” (*Een gezamenlijke trektocht*²²) Hendriks alap gondolata, amit a választott nép pusztai vándorlása inspirált. Ezen az úton a szubjektum felértékelődik, bár ismerjük ennek kockázatát. Ezért hangsúlyozza azt, hogy nem egyemberes felelősség az út, hanem mindenkié, utalva arra is: ha mindenki – így egyenként is – ismeri a célt, akkor lehet a „választott nép-tudat” mint identitástudat egy megosztott (és nem meghasonlott), közös identitástudat. Ha komolyan veszem a másikat, és tudatosítom benne, hogy minden egyén/szubjektum számít, akkor nagyobb esély van arra, hogy ezt a közös vándorlást végig lehet járni. Mert bízunk az útitársakban, akik komolyan veszik a saját felelősségüket. Azt tudjuk jól, hogy ezt a felelősségtudatot ébren kell tartani, vagy folyamatosan tudatosítani kell, ha számolni kívánunk az útitársakkal.

---

²²Gerben HEITINK – Jaap van de MEENT – Sake STOPPELS (red.): *Een gezamenlijke trektocht. Medenken met Jan Hendriks over gemeenteopbouw*, Kok Kampen, 1998.

Egy gyülekezet – egy adott társadalmi közegben, komolyan véve a saját küldetését – nem teheti meg, hogy nem veszi komolyan az egyént, akit maga Isten néven szólít, és életre hív. Ha Isten komolyan veszi az egyént, a szubjektumot, akkor mi miért ne lehetnénk kellő bizalommal az egyén felé azzal, hogy respektáljuk, és törődünk vele? Ez egy kétirányú folyamat: a saját tagjaink és a külvilág szubjektumai felé. Ebben így láthatóvá válik az is, hogy minden egyházi cselekvés alapvetően kommunikatív cselekvés-jelleggel bír (ami a gyakorlati teológia lényege is). Ebből adódóan ez a cselekvés egy interszubjektív történés (akár Isten és ember között is).

Hendriks számomra az a valaki, aki – ha nem is úgy, mint Chr. Schwarz, a gyülekezeti tagok egyéni karizmáira, Lélektől kapott adottságukra helyezve a hangsúlyt – úgy beszél a szubjektum felértékelődéséről, mint aki tudja: a szubjektum (mint gyülekezeti tag) akkor lesz értékes, ha nem a feladathoz keresünk embert, hanem az emberhez a megfelelő feladatot. Ez a következő alpontban különösen is felértékelődhet.

(d) *A gyülekezet lehetőségeinek áttekintése különösen is középpontba állítja az adott közösség humán és fizikális erőforrásait egy adott gyülekezeti élethelyzetre vonatkozóan. Ezért a saját közösségi és egyéni frusztráció elkerülése miatt nagyon fontos odafigyelni arra, hogy ne egy álomvilágot keressünk, hanem a valóságot figyelembe véve tervezzük a víziót. Ha többet akarunk tenni, mint amire képesek vagyunk, akkor megfelelkezünk a saját „talentu-maink” reális értékéről. Egyik gyülekezet sem hasonló a másikhoz, amikor a saját képességeit kell reálisan számba venni. Természetesen mindegyik közösségnek van esélye a kapacitásában való változásnak, pl. akkor, amikor emberek mennek el, vagy új tagok jönnek a gyülekezetbe.*

A gyülekezet lehetőségeinek figyelembevétele azt szeretné tehát hangsúlyozni, hogy:

- Az embereket olyan feladatra kérjük meg, amiben kedvüket lelik, szívesen végzik. Többet kérni tőlük, mint amire képesek kvantitatív vagy kvalitatív értelemben, ez nem visz előbbre. A képességeikből és lehetőségeikből induljunk ki. Ez tesz jót az adott személynek és az elvégzendő feladatnak.

- Nemcsak egyes gyülekezeti tagok, de a gyülekezet sem lehet képességei felett leterhelve.

- Legyen reális képünk az adott helyi gyülekezetről, és ennek összefüggésében lássuk, hogy mire képes. Nézzük meg azt, hogy a társadalom melyik rétege van benne erősebben jelen.

- Számot kell vetni közben olyan anómiákkal, amelyek akár paradoxként is értelmezhetők egy adott közösségben, mint pl.: az emberek elhagyják az egyházat, de a szomszomság növekszik; így „szóló-vallásossá” válnak a saját közösségükön belül is, mert nem tudnak azonosulni az egész közösség céljaival, de a közösség iránti lojalitásuk megmarad.

- Vegyük komolyan, hogy a közösségünk képessége nemcsak attól függ, hogy milyen adottságai és adományai vannak a tagoknak, hanem hogy ezeket kívánják-e az adott gyülekezeti légkörben használni, vagy inkább nem.

Amikor figyelembe vesszük egy adott közösség lehetőségeit és képességeit, akkor ez egyben azt is magában hordozhatja, hogy van, lesz olyan, amit az adott közösség nem tud felvállalni – kapacitás hiányában. Ezzel nem elkényelmesíteni szeretnénk egy adott közösséget, de nem is szeretnénk behajszolni a lehetetlen kihívásokba, aminek demoralizáló hatása lehet. Minden gyülekezetnek megvan a saját biográfiája, ami mellett nem szabad érzéketlenül elmenni.²³ A biográfiai adottságok kérdése széles palettát fed le, de végzetes lehet ezeket nem figyelembe venni.

A *Jan Hendriks* vezette út a gyülekezetépítés *szisztematikusan* felépített rendszerében – fentebb már utaltam erre – nem mindenki számára „a megoldás”. Hendriks valóban tudja az utat, de elsősorban a sajátjai között. Dr. Bodó Sára látja és érzi a sajátjai között, hogy mi az, amire szüksége van ma a lelkészeknek. (Ez lehet Debrecenből nézve más, mint Kolozsvárról.) Oktatói munkájában lehet, hogy ő inkább az egyénre, és nem a közösségre koncentrált. Arra az egyénre, akinek viszont a közösség érdekében szüksége lehet tiszta látásra és kifinomult érzékre, hogy mint egy gyülekezet vezetője, annak (társ)vízió alkotója lehessen.

(3) Az egyház léte mint kihívás egy agnosztikus korban – *Gerard Dekker (1931–2017)*

Harmadik útítársunk és egyben idegenvezetőnk az egy évvel ezelőtt elhunyt, a legutóbbi korszak legmeghatározóbb holland református vallásszociológusa, Gerard Dekker.²⁴

Évtizedeken keresztül figyelte és elemezte azokat az egyházi folyamatokat, amelyek Hollandiában jelen voltak. Könyvei szinte egy-egy megállót jelentettek, amikor ezeket a folyamatokat mélyen elemezve, ezek tartalmát az olvasóközönség, de főleg és elsősorban a saját egyházának a vezetői elé tárta.

---

²³ Rein BROUWER – Kees de GROOT – Sake STOPPELS – Erik SENGERS – Henk de ROEST (red.): *Levend Lichaam. Dynamiek van christelijke geloofsgemeenschappen in Nederland*, Uitgeverij Kok, Kampen, 2007.

²⁴ 1970–1997 között a VU Amsterdam teológia karán volt vallásszociológus tanszékvezető professzor. Amikor fentebb szóltam J. Hendriksről, mint szintén (vallás)szociológusról ugyanazon teológiai karon, akkor kettőjük között a munkájukat illetően az volt a különbség, hogy Dekker a vallásszociológia tanszék keretében – szinte az országos egyházi folyamatokra figyelve – dolgozott. Hendriks pedig a Gyakorlati Teológiai Intézet (PTI) keretében dolgozik, elsősorban a gyülekezetépítésre koncentráva, szervezettelméleti kérdésekkel foglalkozott.

Egy a *Gereformeerd* (GKN) egyházat szerető, annak egy közös protestáns egyházzá való 2004-es összeolvadását (PKN) ellenző, és végül ebből az egyházból saját döntése alapján ki is lépő egyéniség. Számára ez egy fárasztó belső harc és a saját egyházával megvívott küzdelem volt,²⁵ aminek végeredményeként mint egy „egyházilag hajléktalan” fejezte be életét. Bonhoeffert éppen ebben a saját „egyházi otthontalanság-létből fakadó krízisében” fedezte fel. Dekker úgy használta Bonhoeffer üzenetét a saját egyháza javára és érdekében, hogy együtt lélegezett Bonhoefferrel, közel ötven év távlatából, és így látta számtalan területen megvalósulni, visszatükröződni azt, amit a német teológus-zseni korábban már megfogalmazott.

A továbbiakban a Dekkerben lejátszódó saját egyházának a krízisével, de az egyháza számára mégis a jövőt kereső embernek a gondolataival való találkozásra invitálom az olvasót. Ebben elsősorban egy 2000-ben és a 2010-ben írt könyveire hagyatkozom. Ennek középponti témája az egyház jövője.²⁶

„Gerard Dekker bizonyos tekintetben Kuyper-követő volt” – emlékezik rá Gerben Heitink, aki egy nem egyházi szertartás keretében megtartott temetési beszédében búcsúzott a kollégától, baráttól és tudóstól. Kuyper követő volt, mert hitt az aluról építkező egyházban, ahol az általános papság elve szerint mindenki teszi azt, amire képes. Ehhez az egyházhoz pedig egy visszafogott szervezet tartozik, amelyben nem az egyházi tisztségek dominálnak. Ahogy ezt Kuyper a maga idejében kritikusan megfogalmazta egy szójátékban: az egyházban a demokráciából dominokrácia (lelkészközpontúság) lett. Dekker szerint a gyülekezet testesíti meg az egyház lényegét, és ennek megvalósításában a tisztségek (*Ambt*) csak kiegészítő és segítő szerephez jutnak.

Dekker folyamatosan felvázolt egy társadalomrajzot arról, hogy miként került ki a középpontból a privát szférába az egyház a saját társadalmi kontextusa összefüggéseiben. Ez azonban szerinte nem kell, hogy kétségbeejtő legyen. Hiszen ez nem más, mint hogy „só” legyen a világban, amiből kevés is elég. Ilyen volt az első keresztyén közösség létalapja is az akkori világban. Ahhoz pedig, hogy só legyen, találja meg azt a nyelvet, amit a saját kora megért. Ne kérjen magának különösebben fontos teret, de maradjon ott a mindennapi társadalmi valóságban, mint ahogy a privát szférában is, és szóljon lehetősége szerint ezekhez hozzá.

---

²⁵ G. DEKKER: *Een moeizaam gevecht. Mijn geschiedenis met de kerk*. Verloren b. v. Uitgeverij, 2005.

²⁶ Az egyik ilyen munka: G. DEKKER: *Zodat de wereld verandert. Over de toekomst van de kerk*, Ten Have, 2000.

Dekker műveivel foglalkoztam az *Ezredvégi színek* c. doktori dolgozatomban. Ebben azonban nem foglalkoztam úgy a témával, ahogy ez itt most szóba került, mivel ott és akkor más aspektusok álltak a középpontban.

A másik ilyen munka: Dekker, G.: *Heeft de kerk zichzelf overleefd? Beschouwingen over de rol van de kerk in de moderne samenleving*, Uitgeverij Meinema, Zoetermeer, 2010.

Ez a dekkeri gondolkodásban egy sajátos kettősség: kiszorulva – de mégis benne maradva úgy a társadalmi, mint magánszférában. Amennyiben pedig a hívő emberek által formált egyház mint szervezet jelen kíván lenni a mindennapokban, akkor ezt három nagyobb területen valósíthatja meg, ami: (1) Adjon egy hitbéli orientációt → (2) Tegye lehetővé az etikai, mérlegelő gondolkodást → és (3) Formáljon (gyülekezeti) közösséget.

Ennél többet nem ajánl (és nem is lát több lehetőséget), mert Kuyper szerint is gondolkodik az egyházzal, mint organizmussal. Azaz: ha ez egy élő organizmus, akkor a felnőtt és felelős tagjain keresztül elvégzi a többi. Hiszen egy élő szervezet hatással van a környezetére. Ebben az elképzelésben Dekkernél is láthatóan különválnak az institúció (szervezeti forma) és organizmus (élő egyház) Kuyper általi kettős értelmezése.²⁷

Ehhez – a fenti három téma általam itt történő rövid bemutatásában – az alábbi utat ajánlja még 2000-ben.²⁸

(1) Amikor az egyház hitbéli orientációt kínál, akkor ezt megteheti az igehirdetés, az ünneplés és pasztoráció útján keresztül. Az igehirdetés kapcsán Dekker körvonalazza az üzenet megérkezésének és befogadásának a nehézségét egy plurális közösség valóságában. Mert minden fogadó fél mást és mást hall meg az üzenet kommunikálásában. Ezért nem érdemes csak a „nagyközönségre” (vasárnapi közös istentiszteletre) koncentrálni minden erőnket. Egy eredményes hitbéli orientációt sokkal jobban tudnak adni a kisebb, a tartalmi részekben jobban elmélyülő tanuló csoportok (*leerhuis* = házi bibliatanulmányozó csoport). Amennyiben pedig a nagyobb – gyülekezeti – közösség marad a cél, akkor itt is fontos szemmel tartani azt, hogy nemcsak a prédikáció, hanem a személyes élet példa (a ma sokat emlegetett hitelessége a lelkeseknek) hasonló súllyal bír.

Az ünneplés tekintetében – miközben tudjuk, hogy nagyjából a vasárnap áll ennek a középpontjában – mégis fontos figyelemmel lennünk a gyülekezetben lévő emberi különbségekre. Ezért az ünneplés (de így az igehirdetés) formai és tartalmi részét illetően nagyon fontos, hogy lássuk jól, milyen különbségek vannak a területiális (földrajzi keretek kötöttségében), a mentális (lelkiségében hasonló), a kategoriális (szellemi elit) és funkciójában más jellegű (pl. egyetemi) gyülekezeti összetétel között.²⁹

---

²⁷ *Geworteld en gegronde. De kerk als organisme en instituut. Intreerede uitgesproken in de Nieuwe Kerk te Amsterdam, 10 Augustus 1870 door Dr. A. Kuyper.*

(<http://www.neocalvinisme.nl/ak/prk/akgewgegr.html>. Utolsó megtekintés: 2018. 12. 06.)

²⁸ DEKKER: *Zodat de wereld verandert*, 203–215.

²⁹ Ez a gyülekezet–gyülekezet közötti különbségtétel Dekker gondolkodásában már a múlt század 90-es éveiben nyomatékkal jelen van.

A *pasztoráció* tekintetében a hitbeli orientáció individuális szintjét érti (ez pedig fókuszát illetően különbözik is a fenti kettőtől). Ebben a személyes szinten végzett munkában lehet helye és tere a hivatalos egyházi és személyes hitvallás összevetésének, vagy akár konfrontálódásának. Ez az a terület – vélekedik Dekker –, ahol a lelkész személye, és ahogy ő a pasztorális munkát végzi, fontossá válik. Miközben a lelkésznek mint az egyház hivatalos képviselőjének a státusza leértékelődött. Dekker előre sejtí, hogy ezen a területen a későbbiekben komoly szervezeti problémák is felvetődhetnek majd.

(2) Az *etikai gondolkodás, mérlegelés lehetősége* kapcsán Dekker gondol egyrészt az erkölcsi megfontolásokra az emberi együttélés szabályozását illetően. Másrészt arra gondol, hogy ezen keresztül vegyen részt, hallassa véleményét az egyház a társadalom mindennapi valóságában. Amikor az erkölcsi megfontolásokról van szó, ott akár a magán- vagy a publikus szférában is legyen véleménye az egyháznak számtalan aktuális etikai kérdéstről (pl. élet–halál, emberi kapcsolatok milyensége, szegénység–gazdagság).

Ő is jól tudja, hogy ezen a területen nem lehet egy mindenki számára egyformán elfogadható választ és megoldást adni, még egy egyházi kereten belül sem. De segít annak átgondolásában, hogy milyen személyes felelősséggel lehet jelen lenni, hozzáállni ezekhez a helyzetekhez. Ehhez a területhez tartozik véleménye szerint az is, hogy adott szakmai területek egy adott erkölcsi kérdésre együtt formálják meg a véleményüket úgy is, mint hitüket gyakorló, keresztyén emberek. Általában az egyházakat ezeken a területeken nem kérdezik meg. Ezért az egyháznak nem attól kell szenvedni, hogy nem kérdezik őket, hanem nekik szervezeti szinten kell ezt az etikai, mérlegelő lehetőséget szorgalmazni. Ezeknek a morális döntéseknek az egyházi előkészítésében pedig alapvető szempont, hogy azokra a kérdésekre figyeljünk, és azokból induljunk ki, amivel az emberek a mindennapi életükben konfrontálódnak, nem pedig bizonyos „elméleti” megoldásokból.

Miután az egyház a tagjai által érintett a mindennapi társadalmi életben, ezért a fenti morális, erkölcsi alapvetéseknek megfelelő élethez hozzá tud szólni publikus szinten is. Már csak azért is érdemes és fontos ebben részt venni, mert ha az egyházi üzenet arra is vonatkozik, hogy tudjuk, mit jelent a (közösen is megélt) „jó élet”, akkor miért hallgatná el erről a véleményét? Ahhoz, hogy az egyház ebben a publikus vitában részt tudjon venni, a saját tudományos felkészültségének (akár hazai vagy nemzetközi) kereteit is meg kell teremteni, ami persze nem minden esetben könnyű feladat.

(3) A *közösségformálás – gyülekezeti szinten* visszahozza a fentiekben már az ünneplés és igehirdetés kapcsán felvetődött, gyülekezeti különbözőségek adta kérdéshelyzetre, közönségre szabott választ. Erre a közösségformálásra szükség van, ha közösen szeretnénk hallatni a hangunkat pl. egy erkölcsi kérdés kapcsán. Ezért kell szorgalmaznunk azt, hogy legyen olyan egyházi közösségi forma, ami ha nem is rendszeresen ugyanazokkal, de az adott helyzet igénye

szerint össze tud jönni, hogy a lehetséges konszenzusos és többségi véleményét megalkossa, ezzel kifejezve azt is, hogy nemcsak egy adott istentiszteleti keretben, hanem véleményük kialakítása szintjén is egymáshoz tudnak kapcsolódni.

Egyébként pedig az egymásközi kapcsolat kiépítése és fenntartása nélkül elképzelhetetlen a gyülekezet pasztorális és diakóniai élete. Még akkor is, ha ez a kapcsolat már nem olyan szoros, mint évtizedekkel ezelőtt volt, hanem egy látens kapcsolati viszony felé tendál. Ezzel nem kizárva a gyülekezeti, jól manifesztálódó kiscsoportok létének a fontosságát és lényegét. De mivel a nagyobb vagy kisebb létszámú közös összejövetel nem mindenhol tud megvalósulni, ezért van létjogosultsága a látens kapcsolati viszonyoknak is. Ahhoz pedig, hogy ilyen – utóbbi – kapcsolati viszonyok között is elérjük egymást, az egyháznak a maga saját hálózati kapcsolatrendszerének a kiépítésére is oda kell figyelni (*network forming*). Ennek tudatában mindenki a maga lehetőségei szerint lokális szinten hozzá tud járulni ahhoz, amit a közösség igénye előtérben helyez, legyen az akár pasztorális, akár diakóniai szükséghelyzet. Dekker ehhez az irgalmas samaritánus példáját hozza: a samaritánus azt tette meg, amit az adott helyzetben meg tudott tenni, miközben a további gondozást rábízta másra.

Gerard Dekker a saját egyházi kontextusából indult ki a 2000-es évek körül. Akkor ezt a megoldási lehetőséget és utakat látta maga előtt. Mindezt tette úgy, hogy aggódva figyelt arra, nehogy az egyház a mindennapi élet peremére kerülve a jövőben szinte feladja önmagát. Szerette és védte ezt az egyházat, de látta létének veszélyeztetettségét is. Vigyázott közben arra is, hogy ez a kisebbségi lét ne váljon egy „zártkörű rendezvényé”, attól tartva, hogy a világra nyitottság a létét veszélyeztetheti.³⁰

2010-ben Dekker már sokkal élesebb kontúrokat húz.³¹ Szerinte az egyház jelen szervezeti formáit már túlélte. Ez alatt pedig azt érti: nem szükséges az egyháznak olyan társadalmi szerepet és funkciót magára vállalni, amit az állam el tud végezni (oktatás, gyógyítás, ápolás). Az egyháznak a hívő gyülekezeti közösségre kell koncentrálni. Ha mégis szerepet kívánna vállalni szervezeti szinten (*Institute*) a mindennapi életben, akkor legyen a közösség és egyén életére vonatkozó értékek és normák folyamatos képviselője és szószólója. Ehhez pedig keressen és találjon magának a társadalom más közösségeiből is támogatókat. Ezzel világossá teszi a kuyperi eszme egyik elemét: az egyház és állam szétválasztását. Arra az egyházi létre

---

³⁰ Külön téma lehetne itt G. Dekker kollégája és kortársa, H. M. Kuitert gondolataira is figyelni, amikor ez utóbbi az egyházat úgy látja, mint amelyik a keresztyén élet- és létértelmezéshez kínál megoldásokat, illetve egy olyan raktár, ahonnan mindig lehet valamilyen életfontosságú értéket a készletekből elővenni. (M. E. BRINKMAN [red.]: *Kennismaking met Kuitert*, Uitgeverij Ten Have, 1999. 313kv.

³¹ G. DEKKER: *Heeft de kerk zichzelf overleefd? Beschouwingen over de rol van de kerk in de moderne samenleving*. Uitgeverij Meinema, Zoetermeer, 2010.

„teszi fel a tétet”, amelyik a hitközösségekre koncentrál, só lesz a mindennapokban, a maga kicsinségében is. A szentet nem akarja profanizálni, és a világot nem akarja szakralizálni.³² Ezen a ponton feltehetően komoly vitapartnerekre találhatna hazánkban is.

Dr. Bodó Sára minden bizonnyal nagyon szereti az egyházát. Iránta való hűsége és törődése, gondolom, nem megkérdőjelezhető. A Dekker által felvetettek kapcsán legfeljebb annyi kérdés maradhat számára is – és számomra is –, hogy milyennek is látjuk mi a saját egyházunk jövőjét? Mire lesz, lenne majd szükség ahhoz, hogy ne az élet pereméről akarjon jelen lenni ott, ahova már régem nem kapott meghívót?

Végül

A fenti – behatárolt – időutazás három területet érintett az egyén, a közösség és egyház egymásra ható összefüggésében. A téma nem előfeltételezi, hogy az ünnepelt, Dr. Bodó Sára a három területtel – és az ezekhez kapcsolódó személyekkel – tud is azonosulni vagy ezekhez kapcsolódni. A választ erre ő tudja majd megadni.

A magam részéről annyit mindenféleképpen tudok, hogy bár más „pályán” játszunk, a „Mesteredző” mégis ugyanaz, és a saját „mérkőzésünkön” remélhetőleg jól értjük a „Mester” utasításait a jó eredmény érdekében. Hiszen ennek a „játéknak” ez a lényege: szolgálatára lenni a jelenben azoknak, akik a jövő építői. Ehhez nekem nagy segítséget jelent a fent bemutatott három személy életüzenete. Lehet, hogy az ünnepelt Kolléganő is talál egy-két felvehető morzsát ezekből.

Isten áldja az ünnepeltet abban, hogy ahogy az eddigi élete, úgy annak folytatása is legyen egy jó üzenet (*The way is the message*) azok felé, akik a végső valóság (*Ultimate Concern* – Tillich), az örök titok keresésében úton vannak.

Felhasznált irodalom:

BRINKMAN, M. E. (red.): *Kennismaking met Kuitert*, Uitgeverij Ten Have 1999.

BROUWER, Rein – GROOT, Kees de – STOPPELS, Sake – SENGERS, Erik – ROEST, Henk de (red.): *Levend Lichaam. Dynamiek van christelijke geloofsgemeenschappen in Nederland*, Uitgeverij Kok, Kampen, 2007.

DEKKER, G.: *Een moeizaam gevecht. Mijn geschiedenis met de kerk*, Verloren b. v. Uitgeverij, 2005.

---

³² DEKKER: *Heeft de kerk zichzelf overleefd?* 224.

- DEKKER, G.: *Zodat de wereld verandert. Over de toekomst van de kerk*, Ten Have, 2000.
- DEKKER, G.: *Heeft de kerk zichzelf overleefd? Beschouwingen over de rol van de kerk in de moderne samenleving*, Uitgeverij Meinema, Zoetermeer, 2010.
- HEITINK, Gerben – MEENT, Jaap van de – STOPPELS, Sake (red.): *Een gezamenlijke trektocht. Medenken met Jan Hendriks over gemeenteopbouw*, Kok Kampen, 1998.
- HEITINK, G.: *Theoloog voor de gemeente. Kor Anne Schippers*, in: GELDEREN, J. van – HOUTMAN, C. (red.): *Profiel. Theologiebeoefening in Kampen 1970–1990*, Uitgeverij Kok – Kampen, 2004.
- HENDRIKS, J.: *Goede Wijn. Waarderede gemeenteopbouw*, Uitgeverij Kok – Utrecht, 2013.
- HENDRIKS, J.: *Een vitale en aantrekkelijke gemeente. Model en methode van gemeenteopbouw*, Uitgevermaatschappij J. H. Kok, 1991.
- HENDRIKS, J.: *Verlangen en vertrouwen. Het hart van gemeenteopbouw*. Uitgeverij Kok – Kampen, 2008.
- KOCSEV Miklós: *Ezredvégi színek. Impulzusok a holland református gyakorlati teológiából*, L'Harmattan, 2006.
- KOCSEV Miklós (szerk.): *Amit szeretnénk, és ami lehetséges*, SJE Református Teológiai Kara Gyakorlati Teológiai Tanszéke szimpóziumának előadásai, 2010. május 12., Komárno, 2011.
- SCHIPPERS, K. A.: *Kerkelijke presentie in een oude stadswijk: onderzoek naar buurtpastoraat vanuit behoeften en belangen van bewoners*, J.H. Kok, 1990.
- SCHIPPERS, K. A.: *De gemeente als leergemeenschap*, in: *Kampen Cahiers*, No. 31., 1977.
- STOPPELS, S.: *Jan Hendriks (1933–2016)*, in: *Woord en Dienst*, 2016/5. 9.
- <https://www.trouw.nl/home/k-a-schippers-1925-1997~a6abf714/> (Utolsó megtekintés 2018. 11. 26.)
- <http://www.korschippers.nl/>
- <https://www.digibron.nl/search/detail/2e8ec7cf2f32487ae9992e6a9be33d3f/kijken-met-andere-ogen/0?authenticated=false> (Utolsó megtekintés: 2018. 11. 28.)
- Geworteld en gegrond. De kerk als organisme en instituut*. Intreërede uitgesproken in de Nieuwe Kerk te Amsterdam, 10 Augustus 1870 door Dr. A. Kuyper. (<http://www.neocalvinisme.nl/ak/prk/akgewgegr.html>. Utolsó megtekintés: 2018. 12. 06.)